

Pestré vrstvy života

Když próza Pestré vrstvy do té doby neznámého Ivana Landsmanna zvítězila v anketě Lidových novin jako nejlepší kniha roku 1999, způsobilo to pozdvižení. Po mnoha letech tu bylo autentické téma z dělnického prostředí, prostoupené duchem normalizace, tak jak vše prožíval havíř a později emigrant sepisující své paměti. Bylo otázkou času, kdy se dílo tak intenzivně pulsující životem pokusí uchopit jiné médium. Udělat z něj televizní seriál autor odmítl, ale přistoupil na dramatizaci. Adaptaci Tomáše Vůjtky nastudoval Janusz Klimsza s herci Divadla Petra Bezruče, premiéra byla 13. 5. 2011 v prostorách umýváren Dolu Hlubina.

Na dvou bocích zašlé a syrové místnosti nepravidelného tvaru je instalováno provizorní hlediště a uprostřed naznačen scénický prostor – kancelářské stoly, telefony, sedačky, u stěny kovová skříňka, pásový dopravník a pár kusů kulatiny. Bez nějakých dalších úprav se tu pak odehrávají scény na dole, v podzemí, v kanceláři ředitele, kantýně a bytech a také scény v zahraničí, v letištní hale, imigrační kanceláři, hospodě či ubytovně. Z nepřerušného toku Landsmannova vyprávění v první osobě, jen proloženého rozmluvami, autor adaptace vybral a do dramatického tvaru převedl výjevy a dialogy, které charakterizují prostředí i dobu. Ze dvou částí knihy, kde první se odehrává na Ostravsku a druhá v Holandsku, tak vznikla koláž scén, v nichž se pravidelně střídá české a cizí prostředí.

Děj je prostříhán jako ve filmu, pro představu uvádím sled scén z počátku hry: Svist přistávajícího letadla na amsterodamském letišti, vlevo Ivan procvičuje „I am Czech, I ask for asylum“ ... // Vpravo sekretářka telefonuje s kamarádkou, vchází kašlající ředitel dolu, rozmlouvají... // Letištní hala, vedle sebe sedí černocho, Ivan a ruská baletka. Přichází úřednice a zpovídá ji... // Ředitel má problém, protože mu emigroval náměstek. Řeší to se svým poskokem Závorkou, který má tchána na ministerstvu... // Letiště nebo imigrační úřad, Ivan mluví o Kanadě, odkud přiletěl, protože se ho bratr chtěl zbavit... // Parta čtyř havířů v kantýně u piva, baví se o tom, jak upekli psa, přichází nováček Luděk, zesměšňují ho... // Tlumočnice vysvětluje Ivanovi, jak úspěšně žádat o azyl... // V dole Ivan vypráví, co jsou a jaké nebezpečí představují pestré vrstvy v nadloží sloje. Nešikovný Závorka je zraněn...

Těch střihů mezi místy a dobou jsem ve hře zaznamenal asi pětadvacet. Někdy je následující scéna oddělena rozmístěním jednajících postav, jindy jen tak, že Ivan podleze sedačky na jevišti a rázem je v jiném prostředí. Ke snadným proměnám napomáhají neměnné kostýmy, havíři jsou stále ušpinění a ve fáračkách (Ivan dokonce i v Holandsku), Závorka je v pracovním plášti, ostatní postavy v běžných oděvech a jen u několika hereček je měněna charakterizace podle různých postav, které postupně ztělesňují.

Hra převzala a dramaticky umocnila to nevšední, co v knize je, tedy pestré osudy a šťavnatou mluvu: směs ostravského dialektu a hornického argotu je vrchovatě opepřena těmi nejostřejšími výrazy a vulgaritami. Někdy se zdá, že je toho nakupeno až příliš – ale nahlédnutím do Landsmannovy prózy se ukáže, že v textu už to všechno je! Prostě to, co si čteme, vnímáme tlumeněji, než to, co vidíme a slyšíme, navíc v kondenzované formě. Samozřejmě záleží na tvůrcích a hercích, jak to vše použít a vtělit do umělecké podoby, která by přesvědčila a strhla diváka. To se beze zbytku podařilo jak Tomáši Vůjtkovi (ten má pro ostravská témata cit, jak ukázala inscenace jeho Brenpartije) a Januszi Klimszovi (má hornické prostředí v krvi, což bylo zřejmé z jeho hereckého výkonu v Bambuškově hře Zdař Bůh!), tak herecké partě od Bezručů. Z nich vyniká Tomáš Melník, který se svým lehce proměnlivým výrazem podmanivě ztělesnil

postavu Ivana, na diváka svůj obvyklý magnetismus vyzařuje Norbert Lichý v roli ředitele, silně působí Tomáš Dastlík jako brigádník Josef s robustním, nevypočitatelným chováním.

Ovšem nemá smysl zdůrazňovat tyto či další herecké výkony, když inscenace je postavena jako kaleidoskop scén, v nichž každá postava má svůj rozměr a váhu, a teprve jejich souhrn dává výsledný dojem. Jestliže dramaturgie Pestrých vrstev byla psána na tělo souboru Divadla Petra Bezruče, tak její inscenace vrchovatou měrou postihuje všechno to zábavné i závažné, co je v osudech postav obsaženo. Měla by proto dlouho žít – navzdory tomu, že současně s termínem premiéry byla (z technických důvodů) vyhlášena i její nezvykle brzká derniéra.

Autor: Milan Líčka / 16. 5. 2011/ www.ostravablog.cz

Poslední dělnický román na scéně

Ostravské Divadlo Petra Bezruče uvedlo na scénu poslední dělnický román 20. století: Pestré vrstvy podivuhodného samouka Ivana Landsmanna. Jeho próza vyšla roku 1999 v nakladatelství Torst, třináct let poté, co ji v Nizozemsku napsal. Stala se knihou roku.

Ještě delší životní úsečku strávil Landsmann jako předák party na dolech v Ostravsko-karvinském revíru. Režisér Janusz Klimsza s autorem dramaturgie Tomášem Vůjtkem nastudovali Pestré vrstvy v identickém prostředí Dolu Hlubina.

Inscenace je provokativním, zemitým ohlédnutím za osudy člověka, který se v polovině 80. let marně pokoušel navštívit bratra v Kanadě. Svědectví o nepříliš vlnivých časech. Výjezdní doložku mu konečně podepsali s tím, že když se nevrátí, stát aspoň ušetří za důchod, na který měl Ivan po šestnácti letech fárání nárok.

Terapeutické psaní

Brácha bráchu vyhodil, jak už to v rodinách bývá, a Landsmann se ocitl v Holandsku, kde málem zemřel hladu, než se mu podařilo narazit na Jaroslava Hutku. Ten se stal jeho kamarádem a podnítil ho k terapeutickému psaní.

Po návratu do vlasti mu rychlokvašení kapitalističtí úředníci odmítli vydat osvědčení o českém občanství, které mu nikdy nebylo odebráno. Čekali na podmáznutí, ale marně, „bo Ivan není žaden cyp“.

Surová, industriální poezie Jazyk Pestrých vrstev a dalších tří Landsmannových knížek, ke kterým Vůjtkova dramaturgie přihlíží, je pokladem a literární kvalitou nad jiné. Havířské obraty, slovník a obrazy se podařilo přenést znamenitě. Pro silné slovo se nechodí daleko, ale v přenesení do příběhu zní jako surová, industriální poezie naší doby.

Na premiéru do sálku se šatnami někdejší důlní ostrahy hned u vrátnice se vtěsnali z ostravských divadel snad všichni, kdo zrovna nemuseli stát na jevišti jinde. Vyvrcholením bude uvedení Pestrých vrstev na festivalu Dream Factory.

Autor: Jiří P. Kříž / Právo / 16. 5. 2011

Va! Če! Dele!

Říkal cyp jeden bolševicky. Tomáš Vůjtek v kontextu letošního OST-RA-VARu (i předešlých), a obecně českého divadla, patří k autorům, jejichž vzácnou schopností je nasytit texty provokativní, živelnou a inspirativní divadelností. Tento předpoklad zní možná komicky, protože je základní a samozřejmou součástí celého divadelnictví, ale nemusí to vždy platit.

Pestré vrstvy jsou příkladem špičkové adaptace, která si pohrává s možnostmi románového vyprávění a různými způsoby, jak jej žánrově pozměnit a akcentovat tím doposud neodkryté uhelné žíly příběhu. V inscenaci se také mimo jiné poodhaluje kombinace, která činila např. Brenpartiji v Aréně natolik vzrušující. Je to spojení „svojského“, výsostně lokálního tématu, režie Janusze Klimszi a sebranosti souboru divadla Petra Bezruče. Tvůrci se ponořili do mikrokosmu „farani“, tedy čehosi velmi vzdáleného a nebezpečného. Pestré vrstvy však nejsou pouhou „hloubkovou“ sondou do hornického prostředí, ale studií odchodu i toho, jak obtížný může být návrat.

Autor románu Ivan Landsmann (Lukáš Melník), osciluje jako průvodce inscenací mezi dvěma světy - „vrstvami“. První je soustředěný vhled do rituálů horníků, jejich šílených životů i osudů. „Synci“ žijí v potměšilé realitě dolů, a když vystoupí ven, narážejí na byrokratickou mašinerii a nepochopení. Jsou přítom sebraní ve fikčním světě příběhu i jako herci na jevišti. Navzájem se nepodráží a veskrze se respektují. Nováček Luděk Ondřeje Bretta je výjimka, „chlopi“ mu umí první dny práci maximálně zpříjemnit.

Druhá rovina se zcela proměňuje do hříčky připomínající nejbližší situace v absurdních dramatech. Vše se odehrává ve snovém obrazu čekárny, ve které se Landsmann potkává spoustu podivínů z celého světa, čeká na politický azyl a Jaroslava Hutku. Mistr protestsongu má Ivana převést do svobodného světa, ale nebere mu ani telefon. Vedle Landsmannovy party svérázných chlapíků zahraničných s až dokumentární autenticitou nepůsobí stylizované přízraky (např. ruská baletka plná naděje, zkouřený černoch či povolná letuška) jako cizorodý prvek. Odlišují od sebe pestré vrstvy vyprávění.

Titul se symbolicky propojuje i s formou. V závěru proteče voda ze snu i do štol a obě roviny se spojí v bizarním výjevu. V jakémsi prostoru mimo čas všichni Landsmannovi „kamoši, kapove aj děvuchy“ stojí a zpívají mu o svobodě.

Představení v prostorách dolu Hlubina jistě rezonovalo silněji – nepřeborné množství ruchů a obskurní hudby v kulisách vybydleného komplexu mohlo vrhat v tmou a úžas mocněji. I tak to byly vrstevnaté pestry.

MARTIN MACHÁČEK / zpravodaj OST-RA-VAR č. 5

Redakční hodnocení Macháček ***** / Mikulka *** / Macháček *** / Šíroká **** / Šupová ****

Šestnacty Ost-ra-var Ostravski

(...) Noční šichtu účastníci festivalu zakončili dalším představením v místním dialektu Pestré vrstvy. Podle autobiografické knihy Ivana Landsmanna text připravil Tomáš Vůjtek, původně pro site specific v Dole Hlubina. Protože je to „kultovka jak cyp“, etablovala se i na klasickém jevišti. Vtipné i tragické hornické mikropříběhy z období socialismu režíroval Janusz Klimsza. Krom jiných kvalit, zde najdeme dokonalé zvládnutí náročné disciplíny monologu v cizích jazycích od Markéty Harokové (holandština), Tereza Vilišová (ruština) a Kateřiny Krejčí (polština). Mrazivý přesah z inscenace Arény, kde se rudě zbarvené svině jmenovaly Karel, zapůsobil, když se stejně jmenoval i bezpátevní ředitel dolů (skvělá kreace Norberta Lichého). Přes všechny chlapské košilaté fóry v Ivanově partě (v roli autorova alter ega Lukáš Melník), se o opakované záchvaty smíchu zasloužila hlavně Zdena Przebindová jako věčně telefonující sekretářka. (...)

Doubravka Krautschneiderová / scena.cz